

Moord en doodslag in Nederland, 1992–2001

Paul Nieuwebeerta¹⁾ en Gerlof Leistra²⁾

Jaarlijks vallen er door moord en doodslag in Nederland circa 250 slachtoffers. Recent zijn gegevens uit alle beschikbare bestanden en dossiers van politie en rechtbanken verzameld en vergeleken. Resultaat is een overzicht van moord en doodslag in Nederland in de periode 1992–2001. Dit artikel beschrijft de kenmerken van daders en slachtoffers van de 2 549 gevallen van moord en doodslag in deze periode en signaleert trends. Daarnaast geeft het een beeld van een aantal specifieke typen moord: moorden in de familiesfeer (partnerdoding, kinderdoding, ouderdoding), moorden bij ruzies, moorden in de criminele sfeer, roofmoorden en seksuele moorden. Tevens wordt een overzicht gegeven van de opgelegde straffen voor moord en doodslag. Tot slot worden enkele suggesties gedaan voor verder onderzoek naar moord en doodslag.

1. Inleiding

Jaarlijks vallen er door moord en doodslag in Nederland circa 250 slachtoffers. Het is dan ook verrassend dat er zo weinig bekend is over dit ernstige delict. Tot voor kort ontbrak een systematisch overzicht van moord en doodslag in Nederland. Overzichtsstudies van moord en doodslag waarin onderscheid wordt gemaakt naar typen moord hebben in ons land nauwelijks plaatsgevonden. Nederland kent, in tegenstelling tot landen als Australië, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, geen traditie van gezaghebbende en langlopende Moord en Doodslag Monitoren waarin gecombineerde gegevens worden gepresenteerd over alle moordzaken, slachtoffers en daders.

De statistische publicaties over moord en doodslag van het Centraal Bureau voor de Statistiek geven bijvoorbeeld geen consistent totaalbeeld van moorden, omdat zij zich afzonderlijk richten op slachtoffers, moordzaken of veroordeelde daders. Sinds het eind van 19^e eeuw registreert het CBS alle door artsen, lijkschouwers en ziekenhuizen gemelde gevallen van moord en doodslag in de 'Doods-

oorzakenstatistiek'. Hierin zijn vanaf 1911 gegevens over slachtoffers van moord en doodslag te onderscheiden (zie bijvoorbeeld Hoogenboezem, 1995). Gegevens over de daders en de achtergronden van de moorden ontbreken. Daarnaast worden alleen slachtoffers die officieel ingezetene zijn van Nederland geregistreerd, zodat toeristen of illegalen die in Nederland worden vermoord niet in de doodsoorzakenstatistiek worden opgenomen. Niet-ingezetenen worden wel opgenomen in de 'Statistiek van de niet-natuurlijke dood' (Eggen, 2000; De Jong, 2002; Van den Berg en Hoogenboezem, 2003). Deze wordt echter pas vanaf 1996 bijgehouden. Daarnaast registreert het CBS vanaf 1992 alle gevallen van voltooide moord en doodslag zoals door de politie waargenomen in de 'Politiestatistiek' (CBS, 1990, 1992). De vierde statistiek is de langstlopende (vanaf 1850) statistiek over criminaliteit in Nederland: de 'Rechtbankstatistiek'. In deze statistiek worden aan daders opgelegde straffen bijgehouden. Deze bron is voor onderzoek naar moord en doodslag overigens niet goed bruikbaar, aangezien er geen onderscheid wordt gemaakt tussen pogingen en voltooide zaken.

Overzichten die wel gegevens van zaken, slachtoffers en daders combineren en ook onderscheid maken tussen verschillende typen moord zijn de afgelopen jaren sporadisch verschenen. Van den Eshof en Weimar (1991) gaven in *Justitiële Verkenningen* een overzicht van moordzaken gepleegd in het jaar 1989. Berghuis en De Jonge (1993) vergeleken de moorden gepleegd in 1992 met die in 1989. Tien jaar later hebben de Nationale Recherche Informatiedienst (NRI) en het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie het rapport *Moord en doodslag in 1998* gepubliceerd (Smit et al., 2001). Verder zijn jaarlijkse overzichten van moord en doodslag in Nederland verschenen in het weekblad *Elsevier*. Deze studies behandelen geen langetermijntrends en de bespreking van de afzonderlijke typen is beknopt.

Om de genoemde lacunes te vullen, is recent geprobeerd om op basis van diverse bronnen een systematisch overzicht te maken van alle moorden in Nederland in de afgelopen jaren. Dit heeft geresulteerd in een databank 'Moord en doodslag 1992–2001', waarin gegevens over de moordzaken, de slachtoffers en daders zijn opgenomen (Nieuwebeerta, 2003). Een uitgebreide beschrijving van dodelijk geweld in Nederland wordt gegeven in Leistra en Nieuwebeerta (2003).

Dit artikel beschrijft, in het kort, alle 2 549 gevallen van moord en doodslag in Nederland in de periode 1992–2001. Trends worden gesignaleerd en diverse vragen beantwoord. Welk type moord komt het vaakst voor? Waar zijn de meeste moorden gepleegd? Wat is de etnische achtergrond van daders en slachtoffers? Hoe worden moorden gepleegd? Welke straf krijgen de daders? En hoeveel zaken blijven onopgelost?

¹⁾ Paul Nieuwebeerta is senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

²⁾ Gerlof Leistra is journalist bij het weekblad *Elsevier* en gespecialiseerd in misdaadverslaggeving.

Een uitgebreidere versie van dit artikel is verschenen als: Nieuwebeerta, P. en G. Leistra, 2003, Moord en doodslag in Nederland. Een overzicht van alle zaken in de periode 1992–2001. Tijdschrift voor Veiligheid en Veiligheidszorg 2(3), blz. 36–57. Beide artikelen zijn gebaseerd op het boek: Leistra, G. en P. Nieuwebeerta, 2003, Moord en doodslag in Nederland. Prometheus, Amsterdam.

2. Databank 'Moord en doodslag 1992–2001'

Bij het beschrijven van de moorden in de afgelopen tien jaar is gebruikgemaakt van de gegevens in de databank 'Moord en doodslag 1992–2001' (zie voor een uitgebreide beschrijving Leistra en Nieuwbeerta, 2003; Nieuwbeerta, 2003). In de databank zijn gegevens opgenomen over alle misdrijven die volgens het Wetboek van Strafrecht vallen onder de categorieën moord (art. 289 en 291 WvSr.) dan wel doodslag (Art. 287, 288 en 290 WvSr.). Doodslag betreft een delict waarbij de dader het slachtoffer opzettelijk van het leven heeft beroofd. Als de doodslag plaatsvindt met voorbedachten rade, is er sprake van moord. In dit artikel wordt – om de formulering niet te omslachtig te maken – meestal van 'moord' gesproken. Daar waar expliciet onderscheid tussen moord en doodslag wordt gemaakt, zal dit duidelijk worden aangegeven.

Om te bepalen of een misdrijf een moord betreft, is in principe uitgegaan van de kwalificatie van het delict door het Openbaar Ministerie (OM). Zaken waarbij in elk geval één dader door het OM is gedagvaard voor moord dan wel doodslag, zijn opgenomen. Ook wanneer de gedagvaarde(n) uiteindelijk voor een ander delict worden veroordeeld, vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging, wordt de zaak meegenomen. Wanneer een misdrijf (nog) niet is opgelost of er (nog) geen vervolging is ingesteld, wordt uitgegaan van het oordeel van de politie. Met deze afbakening wordt aangesloten bij andere Nederlandse statistieken – zoals de CBS-doodsoorzaken- en de politiestatistieken – en bij de Moord en Doodslag Monitoren in verscheidene andere landen.

Van de moorden is een relatief beperkte lijst met kenmerken beschikbaar. Bekend is waar en wanneer de moord heeft plaatsgevonden, en er is informatie over de vindplaats van het stoffelijk overschot. Daarnaast is bekend met welk wapen de moord is gepleegd. Van slachtoffers en daders zijn bekend: het geslacht, de leeftijd, de herkomst of nationaliteit en de relatie tussen dader(s) en slachtoffer, indien de moord is opgelost. Van de daders zijn ook de door het OM geëiste en de door de rechters opgelegde straffen bekend.

Om de databank 'Moord en doodslag, 1992–2001' samen te kunnen stellen, is gebruikgemaakt van alle in Nederland beschikbare bronnen. Deze overlappen elkaar, maar vullen elkaar ook aan. De volgende bronnen zijn gebruikt:

- *Alle ANP-persberichten over moord en doodslag in Nederland.* In de periode 1992–2001 heeft het Algemeen Nederlands Persbureau ruim 13 duizend persberichten laten uitgaan die betrekking hebben op moord en doodslag in Nederland. Gemiddeld zijn er ongeveer vijf berichten per moord. Doorgaans komt de gebeurtenis in de pers als de moord heeft plaatsgevonden, wanneer de dader is gepakt, wanneer de officier van justitie zijn of haar eis uitspreekt en wanneer er uitspraak wordt gedaan. In de ANP-persberichten is veel informatie beschikbaar over kenmerken van de moordzaken, daders en slachtoffers.
- *Jaarlijkse overzichten Elsevier.* Het weekblad Elsevier heeft in de afgelopen jaren een aantal keren in januari een overzicht gegeven van alle moord- en doodslagzaken in het voorafgaande jaar. Deze overzichten zijn voornamelijk gebaseerd op ANP-persberichten en krantenberichten, aangevuld met gegevens van de

politieregio's. Dit is in de onderzochte periode vijf keer gebeurd, over de jaren 1992, 1997, 1999, 2000 en 2001. Voor de databank zijn de ontbrekende jaren in kaart gebracht.

- *Het Moord en Doodslag Bestand van de Dienst Nationale Recherche Informatie (NRI).* Dit bestand bevat gegevens over een aantal basiskennmerken van alle moord- en doodslagzaken waarvan de politie kennis heeft genomen. Voor de periode 1992–1995 zijn de gegevens verzameld door de Haagse rechercheur Cees Roos, die in zijn vrije tijd een moordbestand voor de politie bijhield. De informatie kreeg hij uit landelijke kranten en via contacten met collega's. Vanaf 1996 is het beheer van het bestand overgegaan naar de groep Moord en Zeden van de Dienst Nationale Recherche Informatie (NRI) van het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD). Deze informatie betreft de datum waarop de moord is gepleegd, de vindplaats van het slachtoffer en het gebruikte wapen. Ook worden kenmerken van slachtoffers en daders geregistreerd als geslacht, leeftijd, ras en nationaliteit.
- *Het VICLAS systeem van de NRI.* Sinds 1997 houdt de groep Moord en Zeden van het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) een gegevensbestand bij waarin zeer gedetailleerde gegevens worden opgenomen van zedenzaken. Hieronder vallen ook de moordzaken waarbij slachtoffers met seksuele bedoelingen zijn benaderd ofwel zijn aangerand en/of verkracht. De gegevens zijn ondergebracht in het zogenaamde 'Violent Crime Linkage Analysis System (VICLAS)'.
- *Het databestand 'OM-data' van het Openbaar Ministerie (OM).* Om niet steeds terug te hoeven naar de dossiers en toch de voortgang van zaken te kunnen volgen, bestaat bij het OM sinds 1992 een computerregister van strafzaken onder de naam 'OM-data'. In dit register staan de verschillende gegevens over de 'doorloop' van de zaak. Onder meer wordt geregistreerd op welke dagen zaken zijn gestart, afgedaan en voor de rechter gebracht. Naast verschillende data wordt informatie vastgelegd over het type afdoening door het OM, de eis van de officier van justitie en de beslissing van de rechtbank. Ten slotte is nog een aantal persoonskenmerken van de daders in het bestand opgenomen (leeftijd, nationaliteit, woonplaats). 'OM-data' geeft van strafzaken alleen informatie over vervolging in eerste aanleg.
- *Gegevens van het Strafregister van de Dienst Centrale Justitiële Documentatie van het ministerie van Justitie.* Bij de Dienst Centrale Justitiële Documentatie van het ministerie van Justitie in Almelo zijn alle strafbladen van alle Nederlanders gearhiveerd en geregistreerd. Bij deze dienst vragen gemeenten gegevens op wanneer ingezetenen een 'verklaring omtrent gedrag' verlangen. Tot begin jaren negentig werd deze informatie bewaard bij alle afzonderlijke 19 rechtbanken. Sindsdien zijn de archieven en strafregisters samengevoegd en worden ze centraal bijgehouden. In het Strafregister staat informatie over ongeveer 2 miljoen Nederlanders opgeslagen. Voor de databank 'Moord en doodslag 1992–2001' zijn in het centrale databestand van de Justitiële Dienst alle gevallen van moord en doodslag in de periode 1992–2001 nagezocht. In de meeste gevallen levert dit dezelfde informatie op als de gegevens

van het OM. In het Strafregister wordt echter ook informatie opgenomen van gerechtshoven en de Hoge Raad, dat wil zeggen als verdachten in beroep of cassatie zijn gegaan. (Bij het afronden van dit artikel kon overigens nog niet voor alle daders worden beschikt over de straffen opgelegd in hoger beroep of cassatie. In de gepresenteerde analyses zijn ze dan ook niet meegenomen.)

- *Bestand Moord in 1998 van het WODC.* Over het jaar 1998 heeft het WODC gerapporteerd over 225 moorden en doodslagzaken (Smit et al., 2001). Naast de gegevens van de KLPD en het OM zijn voor de meeste moordzaken de betrokken rechercheurs geïnterviewd. Naast de rapportages van Elsevier was dit rapport tot op heden in feite het enige overzicht van moord en doodslag in Nederland.

3. Omvang en ontwikkelingen

In totaal hebben in Nederland tussen 1 januari 1992 en 31 december 2001 2 389 moordzaken plaatsgevonden. Gemiddeld zijn dat er bijna 240 per jaar. Bij deze moorden zijn in totaal 2549 slachtoffers omgebracht. In totaal waren er – voorzover bekend – 2 564 daders bij betrokken.

Tussen de jaren bestaan wel belangrijke verschillen. In het begin van de jaren negentig werden meer moorden gepleegd dan aan het einde van die periode (*staat 1*). In 1997 werden de meeste slachtoffers van moordzaken geteld, namelijk 283. Het kleinste aantal slachtoffers viel in 2000: in dat jaar waren het er 'slechts' 225. Gemiddeld zijn er vanaf 1998 minder moorden dan in het begin van de jaren negentig. Deze ontwikkeling komt overeen met de gegevens van de politie- en doodsoorzakenstatistiek van het CBS.

Voor een goed beeld van de ontwikkelingen in moord en doodslag is het van belang rekening te houden met de omvang van de bevolking. De Nederlandse bevolking is in de periode 1992–2001 met bijna een miljoen inwoners toegenomen (van 15,1 naar 16,1 miljoen). In de eerste jaren van het onderzoek waren er jaarlijks gemiddeld 1,7 slachtoffers per 100 duizend inwoners. In de jaren daarna lag het gemiddelde op 1,5 per 100 duizend. Het aantal slachtoffers van moorden is de afgelopen tien jaar dus in zowel absoluut als relatief opzicht licht gedaald.

Staat 1
Aantal zaken en slachtoffers van moord en doodslag in Nederland, 1992–2001

	Moordzaken	Slachtoffers	Aantal slachtoffers per 100 000 inwoners
1992	248	262	1,73
1993	258	273	1,79
1994	230	241	1,58
1995	269	281	1,83
1996	241	255	1,65
1997	259	283	1,81
1998	215	238	1,51
1999	225	236	1,50
2000	209	225	1,42
2001	235	253	1,59

Bron: Databank Moord en Doodslag - NSCR.

4. Typen moord

De ene moordzaak is de andere niet. In de Nederlandse en buitenlandse literatuur over moord en doodslag wordt dit steevast benadrukt. Moorden kunnen worden onderverdeeld op basis van verschillende criteria. Het in dit artikel gebruikte classificatieschema is geïnspireerd door eerder onderzoek naar moord en doodslag in Nederland. De indeling vond plaats op basis van een aantal kenmerken van de moordzaken en van de daders en slachtoffers. De moorden zijn vooral ingedeeld op grond van de relatie tussen de daders en slachtoffers en de context waarin de moord heeft plaatsgevonden. Deze werkwijze sluit het nauwst aan bij verschillende criminologische theorieën en bij mogelijkheden tot interventies.

In totaal worden negen categorieën onderscheiden: vier typen moord in de familiesfeer (kinder- en ouderdoding, partnerdoding en overige moorden in de familie), twee typen in de criminele sfeer (roofmoord en overige moorden in de criminele sfeer, inclusief liquidaties), moorden bij ruzies, seksuele moorden en overige moorden.

Moordzaken die niet door de politie zijn opgelost, zijn niet ingedeeld. Om een moord in te delen in een categorie is informatie over de relatie tussen dader en slachtoffer vereist. Bij onopgeloste zaken is deze informatie niet voorhanden. Mogelijk is dit voor een deel van de onopgeloste zaken – bijvoorbeeld liquidaties – op basis van informatie over de doodsoorzaak, de plaats van het delict en de achtergrond van het slachtoffer wel mogelijk. Om vertekeningen te voorkomen is hiervan afgezien.

Staat 2
Aantal slachtoffers naar type moord en doodslag in de periode 1992–2001

	Aantal slachtoffers		
	absoluut	in % van het totaal	in % van het aantal opgeloste moorden
Partnerdoding	474	19	23
Kinderdoding	85	3	4
Ouderdoding	48	2	2
Overige moorden in familiesfeer	116	5	6
Moorden in crimineel milieu	278	11	14
Ruzies	509	20	25
Roofmoorden	182	7	9
Seksuele moorden	95	4	5
Onbekend	252	9	12
Niet opgeloste moorden	510	20	
Totaal	2 549	100	100

Bron: Databank Moord en Doodslag - NSCR.

Het grootste deel van de moorden in de familie-/relatiesfeer betreft partnerdoding (*staat 2*). Hieronder wordt een moord verstaan waarbij de ene (ex-)partner de andere (ex-)partner vermoordt. Ook zaken waarbij rivalen in de liefde worden vermoord, zijn hierbij ingedeeld. Tezamen vormen de slachtoffers van partnerdoding en doding van rivalen bijna een vijfde van alle moordzaken in Nederland. In de familie-/relatiesfeer vinden ook kinder- en ouderdodingen plaats, die ongeveer 5 procent van alle moorden uitmaken. Bij de resterende moordzaken in de familie-/relatiesfeer zijn anderen dan partners, ouders en/of kinderen om het leven gebracht. Het betreft hier moorden op bijvoorbeeld broers, zussen, ooms en tantes. Ook gevallen

van eerwraak en bloedwraak worden hieronder gerekend. Tezamen omvat de categorie 'overige moorden in de familie' circa 5 procent van alle moorden.

De tweede categorie betreft moordzaken die zich hebben afgespeeld in het criminele milieu. Dit houdt in dat de dader en/of het slachtoffer bij criminele praktijken betrokken was. De meeste van deze zaken hebben te maken met drugs. Dit loopt uiteen van drugsverslaafden die elkaar vermoorden en verslaafden die hun dealers vermoorden, tot handelaars in drugs die elkaar vermoorden bij een ripdeal. Ook afrekeningen in het criminele milieu vallen hieronder. Van alle moordzaken behoort ongeveer 11 procent tot deze categorie.

Daarnaast worden roofmoorden onderscheiden. Bij 7 procent van alle moorden was sprake van een roofmoord. Hierbij vielen slachtoffers tijdens berovingen, overvallen en inbraken. Naast roofmoorden worden ook moorden gepleegd in de criminele sfeer.

Een andere grote categorie die onderscheiden wordt, zijn moorden bij ruzies. In dergelijke gevallen leidt een kort of langlopend conflict tussen vrienden, kennissen of onbekenden tot een gewelddadige dood. Hierbij worden alleen die gevallen van moord en doodslag opgenomen waarbij daders en slachtoffers geen naaste familie zijn en elkaar niet uit het criminele circuit kennen. In de afgelopen tien jaar betrof het 20 procent van alle moorden.

Als aparte categorie worden voorts nog moorden in de seksuele sfeer onderscheiden. Hieronder worden moordzaken verstaan in de prostitutiesfeer en/of moordzaken waarbij slachtoffers zijn aangerand of verkracht. Van ongeveer 4 procent van alle moordzaken kan worden vastgesteld dat dit het geval was.

Naast deze categorieën is er nog een 'restcategorie'. Het gaat hier om moorden waarover soms wel informatie beschikbaar is over de relatie tussen dader(s) en slachtoffer(s) en de toedracht van de moordzaak, maar die toch niet in de eerdergenoemde categorieën zijn in te delen. Daarnaast betreft het moordzaken die niet konden worden ingedeeld, omdat er over deze zaken niet genoeg informatie over de relatie tussen de daders en slachtoffers was om het type moord te kunnen bepalen. Deze restcategorie omvat ongeveer 10 procent van alle moorden in Nederland. Het gaat om een zeer heterogene groep.

De verdeling van slachtoffers van moordzaken over de verschillende categorieën is vrij constant over de afgelopen

tien jaar. Uit de gegevens kan dan ook niet worden opgemaakt dat er sprake is van systematische toename van het aantal moorden in het criminele milieu of van liquidaties, zoals wel is gesuggereerd. Wel is het aantal moorden dat niet kon worden geïdentificeerd in 2000 en 2001 betrekkelijk hoog. In deze twee jaren zijn relatief minder moorden adequaat te classificeren, omdat een naar verhouding groot deel van deze moorden nog niet voor de rechter is geweest. Hierdoor zijn minder details over de toedracht bekend.

5. Kenmerken slachtoffers en daders

Aantal

Bij moord- en doodslagzaken zijn soms meerdere slachtoffers betrokken. In de onderzochte periode zijn bij 4 procent van de in totaal 2 389 moordzaken twee slachtoffers gevallen en in één procent van de zaken drie of meer slachtoffers. In totaal zijn er 2 549 personen om het leven gebracht. Gemiddeld is dit 1,07 slachtoffer per moordzaak. Het percentage moordzaken waarbij respectievelijk één, twee of drie of meer slachtoffers vallen is zeer constant over de tijd.

Ook het aantal daders dat betrokken is bij een moordzaak, is constant over de onderzochte periode. Gemiddeld genomen is bij 78 procent van alle opgeloste moordzaken één dader betrokken. Bij 14 procent zijn er twee daders bij betrokken en bij ongeveer 8 procent drie of meer daders. Gemiddeld is dit 1,35 dader per moordzaak. Van 20 procent is niet bekend hoeveel daders erbij betrokken zijn geweest, omdat deze zaken (nog) niet zijn opgelost.

Bij moorden in de familie-/relatiesfeer is relatief vaak slechts één slachtoffer en één dader betrokken: bij partnerdodingen in 88 procent van alle gevallen en bij kinder- en oudermoorden in 75 en 80 procent. Bij zedenzaken zijn in 81 procent van alle gevallen slechts één slachtoffer en één dader betrokken. Vooral bij moordzaken in het criminele milieu is relatief vaak meer dan één dader betrokken. Gemiddeld is er in 22 procent van alle moordzaken sprake van betrokkenheid van meerdere daders. Bij moordzaken in het criminele milieu en roofmoorden is dit aandeel bijna 50 procent.

Staat 3
Wapen waarmee slachtoffer is vermoord naar type moord en doodslag in de periode 1992–2001

	Partner- doding	Kinder- doding	Ouder- doding	Overige moorden in familie- sfeer	Moorden in crimineel milieu	Ruzies	Roof- moorden	Seksuele moorden	Onbekend	Niet opgeloste moorden	Totaal
%											
Vuurwapen incl. bom	27	11	7	39	68	32	28	9	42	54	39
Steek-/snijwapen	41	18	40	39	22	40	34	36	32	21	32
Wurging, verstikking	18	38	24	5	3	4	13	36	8	7	11
Overig	14	33	29	17	7	24	25	19	18	18	18
<i>abs.=100%</i>											
Totaal	474	85	48	116	278	509	182	95	252	510	2 549

Bron: Databank Moord en Doodslag - NSCR.

Wapens

Het merendeel (twee derde) van alle slachtoffers wordt doodgeschoten of -gestoken (*staat 3*). Ruim een derde van de slachtoffers (39 procent) is omgebracht met een schietwapen. Eveneens ongeveer een derde (32 procent) is omgebracht met een steekwapen (mes, stiletto, et cetera). Van de overigen is circa 10 procent omgebracht met een slagwapen, 10 procent door verstikking of verwurging en 5 procent door overig fysiek geweld. Een zeer klein deel (3 procent) is om het leven gebracht door vergiftiging, verdrinking, verbranding of overrijden met de auto. Deze verdeling naar doodsoorzaak is stabiel over de tijd. Mannen worden echter vaker neergeschoten, terwijl vrouwen relatief vaak worden gewurgd.

Er zijn ook duidelijke verschillen in de wijze waarop slachtoffers worden omgebracht tussen de verschillende categorieën moord. Vuurwapens worden gebruikt in 39 procent van alle zaken, maar in het geval van moord in de criminele sfeer is dit aandeel veel hoger. Liquidaties worden vrijwel altijd uitgevoerd met een vuurwapen. Bij moord in het criminele milieu wordt in ruim twee derde van de gevallen een vuurwapen gebruikt. Bij moord in de familie-/relatiesfeer wordt veel minder geschoten (in ongeveer een derde van de gevallen). Wanneer kinderen en hun ouders elkaar naar het leven staan, wurgen ze elkaar relatief vaak of steken ze elkaar dood. Bij partnerdoding worden de slachtoffers in 41 procent van de gevallen doodgestoken en in 18 procent van de gevallen gewurgd. Kinderen die gedood worden door hun ouders, worden relatief vaak doodgeslagen of verdrinken.

Pleegplaats

Bijna de helft van alle slachtoffers van moord is omgebracht in woonhuizen (*staat 4*). In een derde van alle gevallen is het slachtoffer aangetroffen op de openbare weg. Op andere openbare locaties, zoals parken en bossen, is 8 procent gevonden. Bijna 10 procent van alle moorden vindt plaats in uitgaansgelegenheden (bijvoorbeeld disco's, bars en coffeeshops). Deze verdeling naar vindplaats is vrij constant over de tijd. Vrouwen worden het vaakst in een woning omgebracht; mannen even vaak in een woning als in de openbare ruimte.

Er zijn ook duidelijke verschillen naar pleeg- en vindplaats. Moorden in de familie-/relatiesfeer worden voor het overgrote deel gepleegd in een woning (ongeveer 70 procent). Zelden worden ze in horecagelegenheden gepleegd (3 procent). Moorden in het criminele milieu, daarentegen, worden veel minder vaak in huis gepleegd. Roofmoorden vinden in 55 procent van de gevallen in een woning plaats. Bij slechts 31 procent van de moorden in het criminele milieu wordt het slachtoffer in een woning vermoord. Deze moorden worden in meerderheid op de openbare weg of andere openbare locaties (parken, bossen, water) gepleegd. Zedenmisdrijven vinden voornamelijk in een woning of op openbare locaties plaats.

De meeste moordzaken vinden plaats in de drie grootste steden: Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. In Amsterdam zijn de afgelopen tien jaar 452 moorden gepleegd, in Rotterdam 286 en in Den Haag 174. Samen is dit onge-

Staat 4
Plaats waar slachtoffer is vermoord in de periode 1992–2001

	Mannen	Vrouwen	Totaal
	%		
Woning	38	68	47
Openbare weg	38	15	31
Park, bos en water	8	9	8
Horeca	12	4	9
Overig	4	4	5
Totaal	100	100	100

Bron: Databank Moord en Doodslag - NSCR.

veer 40 procent van alle moordzaken in Nederland. Daarnaast is ongeveer 30 procent van de moorden gepleegd in de overige steden met meer dan 100 duizend inwoners. De resterende moorden (ook 30 procent) hebben in de kleinere gemeenten plaatsgevonden.

Dat in grote steden veel moordzaken plaatsvinden, is niet verrassend. In deze steden wonen immers ook veel mensen. Wordt met dat laatste rekening gehouden, dan blijken in grote steden wel relatief meer moorden plaats te vinden. Waar in Nederland gemiddeld 1,6 moordzaken per 100 duizend inwoners plaatsvinden, is dit in Amsterdam 6,2, in Rotterdam 4,8 en in Den Haag 4,0. In de drie grote steden is het aandeel dus drie tot vier keer zo groot als gemiddeld. Ook in andere (middel)grote gemeenten is het aantal moorden relatief hoog. In vergelijking met de rest van het land vinden hier vooral meer moorden in de criminele sfeer plaats.

Staat 5
Aantal slachtoffers naar politieregio in de periode 1992–2001

Politieregio	Aantal slachtoffers	
	absoluut	per 100 000 inwoners
Amsterdam - Amstelland	498	5,6
Rotterdam - Rijnmond	368	3,0
Haaglanden	244	2,6
Midden- en West-Brabant	131	1,3
Utrecht	119	1,1
Limburg - Zuid	107	1,6
Gelderland - Midden	85	1,3
Kennemerland	85	1,7
Brabant-Zuid-Oost	83	1,2
Zuid-Holland - Zuid	74	1,5
Noord-Brabant - Noord	72	1,2
Groningen	69	1,3
Noord-Holland - Noord	69	1,1
Limburg - Noord	61	1,2
Friesland	57	0,9
Gelderland - Zuid	57	1,1
Noord- en Oost-Gelderland	50	0,6
IJsselland	49	1,0
Twente	48	0,8
Hollands Midden	46	0,6
Zaanstreek - Waterland	42	1,4
Zeeland	39	1,0
Drenthe	38	0,8
Flevoland	33	1,0
Gooi- en Vechtstreek	25	1,0
Nederland	2 549	1,6

Bron: Databank Moord en Doodslag - NSCR.

De meeste moorden worden gepleegd in de politieregio's Amsterdam-Amstelland (476), Rotterdam-Rijnmond (348) en Haaglanden (214) (*staat 5*). In vergelijking met de rest van het land vinden hier vooral meer moorden in de criminele sfeer plaats. Van het totaal aantal moorden vindt 20

procent plaats in Amsterdam (-Amstelland), maar van moorden in de criminele sfeer 26 procent. In deze drie regio's wordt bijna 45 procent van alle moorden gepleegd. Opvallend is dat in de regio's Utrecht en Brabant het aantal moorden in absolute aantallen vrij groot is, maar dat er relatief gezien weinig moordzaken plaatsvinden. In de regio's Noord-Oost Gelderland en Holland-Midden vindt naar inwoneraantal het kleinste aantal moordzaken plaats, namelijk 0,6 per 100 duizend inwoners. Er is weliswaar veel fluctuatie tussen de jaren, maar over de afgelopen tien jaar valt geen systematische ontwikkeling waar te nemen in de verdeling van moordzaken over de regio's.

Geslacht

Moord is, evenals de meeste vormen van criminaliteit, vooral een mannenzaak. Van alle 2 549 slachtoffers is 71 procent man en 29 procent vrouw (staat 6). Dit betekent dat vrouwen een risico lopen van gemiddeld 1,0 op de 100 duizend om vermoord te worden, terwijl dit risico voor mannen 2,3 per 100 duizend is. Deze verdeling tussen mannen en vrouwen is constant over alle jaren.

Ook verreweg de meeste plegers (91 procent) van moorden zijn mannen: 3,0 op de 100 duizend mannen is dader en 0,3 op de 100 duizend vrouwen. Mannen hebben dus een 10 keer zo grote kans om dader te worden als vrouwen. Deze verschillen tussen mannen en vrouwen zijn eveneens constant over alle jaren.

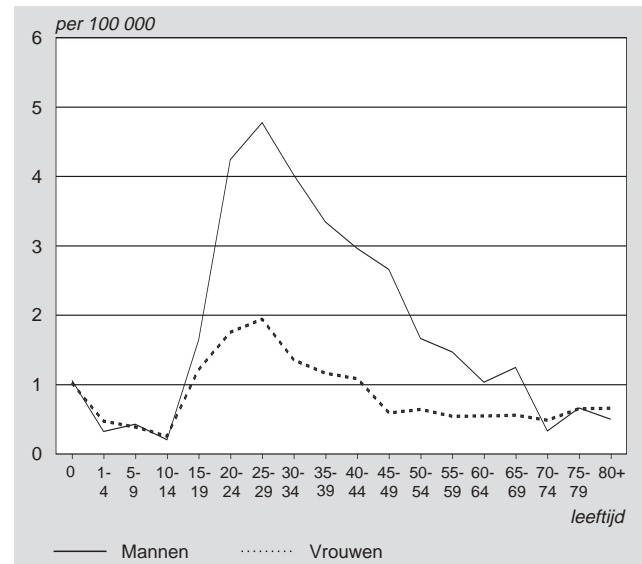
Het man/vrouw-profiel verschilt verder duidelijk naar type moord. Slachtoffers van liquidaties zijn in bijna alle gevallen (96 procent) man, en hetzelfde geldt voor moorden in de criminele sfeer in het algemeen (97 procent). Plegers van moorden in de criminele sfeer zijn vrijwel altijd man: bij liquidaties 98 procent, roof 92 procent en overig 98 procent. Bij kinder- of ouderdodingen is daarentegen 50 procent van de daders en slachtoffers man. Vrouwen zijn vooral bij moorden in de relatiesfeer betrokken, en dan vooral als slachtoffer. Als vrouwen een moord plegen, gebeurt dit vrijwel altijd in de familie-/relatiesfeer en maar heel zelden in de criminele sfeer. Mannen die betrokken zijn bij partnerdoding, vermoorden niet alleen hun partner maar ook rivalen in de liefde.

Leeftijd

Een verschillend patroon voor mannen en vrouwen komt ook naar voren als gekeken wordt naar leeftijd (grafiek 1).

Jongens en meisjes lopen in hun eerste levensjaren een vrijwel even groot risico om slachtoffer te worden van moord. Gemiddeld wordt één op de 100 duizend zuigelingen (0-jarigen) slachtoffer van moord of doodslag. Dit risico neemt vervolgens af als kinderen ouder worden. Voor kinderen van 1–14 jaar geldt het kleinste risico. In deze leeftijdsgroep ligt het risico rond de 0,4 per 100 duizend.

1. Risico om vermoord te worden in de periode 1992–2001

Bron: Databank Moord en Doodslag - NSCR.

Vanaf de leeftijd van 15 jaar neemt het risico snel toe. Gemiddeld hebben jongeren van 15–19 jaar al een kans van 1,4 op de 100 duizend. Het risico om vermoord te worden blijft toenemen tot ze ongeveer 25 jaar zijn. Hierbij is echter een groot verschil tussen mannen en vrouwen zichtbaar. Mannen hebben rond het 25^e levensjaar een kans van 4,8 op de 100 duizend om slachtoffer van moord te worden, tegen 1,9 op de 100 duizend voor vrouwen. Beide seksen lopen op deze leeftijd het grootste risico. Het verschil wordt daarna langzaam kleiner, voornamelijk omdat de kans van mannen sterker afneemt dan die van vrouwen. Rond de pensioengerechtigde leeftijd hebben zowel mannen als vrouwen een kans van minder dan 1,0 per 100 duizend.

De verschillen tussen mannen en vrouwen worden ook waargenomen als wordt gekeken naar de leeftijden van

Staat 6
Slachtoffers en daders naar geslacht in de periode 1992–2001

	Partnerdoding	Kinderdoding	Ouderdoding	Overige moorden in familiesfeer	Moorden in crimineel milieu	Ruzies	Roofmoorden	Seksuele moorden	Onbekend	Niet opgeloste moorden	Totaal
%											
Slachtoffers											
Man	30	56	46	68	97	89	73	39	80	81	71
Vrouw	70	44	54	32	3	11	27	61	20	19	29
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Daders											
Man	86	49	94	90	98	96	91	92	90		91
Vrouw	14	51	6	10	2	4	9	8	10		9
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100		100

Bron: Databank Moord en Doodslag - NSCR.

daders. Het risico om een moord te plegen is voor mannen het hoogst in de leeftijdsgroep van 20–24 jaar (bijna 10 op de 100 duizend). Voor vrouwen ligt het maximum in dezelfde leeftijdsgroep. Voor hen is de kans om een moord te plegen echter veel kleiner (ongeveer één op de 100 duizend). Het verschil tussen mannen en vrouwen wordt daarna langzaam kleiner, opnieuw omdat voornamelijk de kans van mannen afneemt. Na hun pensioengerechtigde leeftijd plegen mannen en vrouwen vrijwel geen moorden meer.

Al met al zijn slachtoffers en daders van moordzaken slechts in een beperkt aantal gevallen jonger dan 18 jaar: van alle slachtoffers is 7 procent jonger dan 18 jaar en van de daders 5 procent. Slachtoffers en daders van moorden zijn in meerderheid tussen de 18 en 39 jaar. Van de slachtoffers is 58 procent, en van de daders 76 procent van deze leeftijd. Slachtoffers zijn vaker 65 jaar of ouder: 6 procent heeft de pensioengerechtigde leeftijd. Van de daders geldt dit voor slechts één procent.

Herkomstgroepering

Iets meer dan de helft van de slachtoffers en daders is autochtoon (bepaald op basis van gegevens over hun eigen geboorteland en dat van de ouders, zoals gerapporteerd door de politie). Van de allochtonen is – onder zowel slachtoffers als daders – ongeveer 80 procent afkomstig van de Nederlandse Antillen, uit Suriname, Turkije of Noord-Afrika (voornamelijk Marokko, maar ook Tunesië en Algerije). Bijna 10 procent van deze slachtoffers en daders is afkomstig uit West-Europese landen en de resterende 10 procent uit andere landen. De verdeling naar herkomst van de slachtoffers en daders is vrij constant.

Een interessante vraag is in hoeverre de kansen om slachtoffer of dader te worden, verschillen tussen personen van verschillende herkomst. Om hiervan een indruk te krijgen moeten de aantallen slachtoffers en daders in de verschillende bevolkingsgroepen worden afgezet tegen de omvang van deze groepen in Nederland. Hierbij worden personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren tot de allochtonen gerekend. Dit betreft dus zowel personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) als personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie). Autochtone Nederlanders zijn hier dus personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren. Uitgaande van deze definitie bestaat de bevolking in Nederland voor 0,6 procent uit Antillianen, voor 2 procent uit Surinamers, voor 2 procent uit Turken, voor 2 procent uit

Marokkanen en voor 11 procent uit andere allochtone herkomstgroeperingen. Het overgrote deel van de Nederlandse bevolking is autochtoon (82 procent). De etnische samenstelling van de totale bevolking wijkt dus duidelijk af van die van de slachtoffers van moordzaken: onder slachtoffers zijn relatief veel meer allochtonen, en vooral veel Antillianen, Surinamers, Turken en Marokkanen.

Allochtonen lopen een relatief hoog risico om slachtoffer van moord te worden (*staat 7*). Waar autochtonen jaarlijks een risico lopen van 0,8 per 100 duizend inwoners, lopen Antillianen een risico van 6,3, Turken 6,2, Marokkanen 6,0 en Surinamers 4,8 per 100 duizend. Als specifiek wordt gekeken naar mannen zijn de verschillen nog groter. Antilliaanse mannen lopen zelfs een risico van 12,0 per 100 duizend om te worden vermoord.

Allochtonen hebben eveneens een relatief grote kans om een moord te plegen. Waar autochtone Nederlanders jaarlijks een kans hebben van 0,8 per 100 duizend inwoners, is dat bij Antillianen 22,1, Turken 9,0, Surinamers 9,5 en Marokkanen 8,0 per 100 duizend. Voor mannen zijn de verschillen wederom nog groter. Antilliaanse mannen lopen zelfs een risico van 30,0 per 100 duizend om iemand te vermoorden.

Van zowel de slachtoffers als de daders heeft ongeveer de helft een allochtone herkomst. Bij moorden in de criminele sfeer is dit aandeel groter. Bij liquidaties betreft het bijvoorbeeld meer dan 70 procent. Met name Turken zijn oververtegenwoordigd. Waar bij alle criminele moorden gemiddeld ongeveer 10 procent van de slachtoffers en daders de Turkse herkomst heeft, is dit bij liquidaties bijna een kwart. Opvallend is ook de oververtegenwoordiging van Turken onder slachtoffers en daders van 'overige familiemoorden'. Dit betreft vooral gevallen van eerwraak. Ook Antillianen, Surinamers en Marokkanen zijn, in vergelijking met andere typen moord, relatief vaak bij criminele moorden betrokken.

Huwelijken zijn vaak homogeen naar herkomst (zo zijn Turkse mannen doorgaans getrouwd met Turkse vrouwen). In de dagelijkse omgang (vrienden, collega's) wordt vaker opgetrokken met mensen van dezelfde herkomst, en ook in de criminele wereld behoren de 'partners in crime' vaak tot dezelfde herkomstgroepering. Het ligt daarom voor de hand te veronderstellen dat daders relatief vaker personen van dezelfde herkomst vermoorden dan op basis van 'toeval' zou mogen worden verwacht. Dit blijkt ook zo te zijn (*staat 8*). Daders van Turkse herkomst, bijvoorbeeld,

Staat 7
Slachtoffers en daders naar herkomstgroepering in de periode 1992–2001

Herkomstgroepering	Slachtoffers		Daders	
	%	Per 100 000 inwoners	%	Per 100 000 inwoners
Nederland	52	0,8	56	0,8
Ned. Antillen/Aruba	4	6,9	7	22,1
Suriname	7	4,8	8	9,5
Europa	9	1,6	6	2,4
Turkije	9	6,2	8	9,8
Noord-Afrika (incl. Marokko)	8	6,0	6	8,0
Overig	11	4,0	9	7,4
Totaal	100 (2 082)		100 (2 198)	

Bron: Databank Moord en Doodslag - NSCR.

Staat 8
Slachtoffers en daders naar herkomstgroepering in de periode 1992–2001

Daders	Slachtoffers							Totaal
	Nederland	Ned. Antillen/ Aruba	Suriname	Europa	Turkije	Noord-Afrika (incl. Marokko)	Overig	
	%							
Nederland	76	1	4	6	3	5	5	100
Ned. Antillen/Aruba	24	45	9	1	3	7	11	100
Suriname	25	4	52	3	3	5	8	100
Europa	42	0	4	34	8	6	6	100
Turkije	26	1	2	4	58	4	5	100
Noord-Afrika (incl. Marokko)	25	2	1	5	7	57	3	100
Overig	29	2	3	9	3	3	51	100
Als toevallig:	82	1	2	8	2	2	3	100

Bron: Databank Moord en Doodslag - NSCR.

vermoorden in 58 procent van de gevallen iemand die ook van Turkse herkomst is. Dit is aanzienlijk vaker dan op basis van toeval kan worden verwacht, aangezien van alle inwoners in Nederland maar 2 procent van Turkse herkomst is. Turken vermoorden dus ongeveer dertig keer vaker een groepsgenoot. Voor andere bevolkingsgroepen geldt hetzelfde. Marokkanen vermoorden 33 keer vaker een groepsgenoot, Surinamers 27 keer vaker en Antillianen zelfs 67 keer vaker. De uitzondering op deze regel vormen autochtonen. Zij hebben een iets kleinere kans (dan 'toevallig') om een andere autochtoon te vermoorden. Op basis van de bevolkingscijfers zouden ze een kans van 83 procent hebben om een autochtoon te vermoorden, maar zij doen dit in 76 procent van de gevallen.

6. Opsporing, vervolging en straf

Tachtig procent van alle moordzaken gepleegd in de periode 1992–2001 is opgehelderd. Er wordt in dit verband gesproken van opheldering als bij de politie ten minste één verdachte bekend is. Het uiteindelijke ophelderingspercentage is de laatste jaren licht gestegen, maar ligt in 2001 weer iets lager. Dit komt waarschijnlijk doordat een aantal zaken nog moet worden opgelost, waardoor het ophelderingspercentage voor dat jaar waarschijnlijk nog wel zal stijgen. Het ophelderingspercentage van 80 houdt wel in dat 20 procent (ofwel 483 moordzaken) gepleegd in de afgelopen tien jaar nog niet is opgelost. Bij de 1 904 wel opgeloste moordzaken zijn 2 564 personen als verdachten van moord of doodslag door het OM vervolgd.

Vijf procent van de verdachten tegen wie moord of doodslag ten laste is gelegd, is uiteindelijk na een rechtszaak door de rechter (in eerste aanleg) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging. Tien procent is uiteindelijk veroordeeld voor een ander delict, bijvoorbeeld 'zware mishandeling de dood ten gevolge hebbend' of 'dood door schuld'. Waar moord als zwaarste delict ten laste is gelegd, is de dader in 26 procent van de gevallen voor doodslag veroordeeld.

Van alle veroordeelde daders van moord en doodslag krijgt 77 procent alleen een gevangenisstraf opgelegd, 4 procent alleen TBS en 17 procent zowel TBS als een gevangenisstraf. De gemiddelde lengte van de opgelegde gevangenisstraf is 6,6 jaar. Veroordeelden aan wie ook een TBS-maatregel is opgelegd, krijgen gemiddeld 5,7 jaar en zij die alleen zijn veroordeeld tot een gevangenisstraf gemiddeld

7 jaar. Daders die voor moord zijn veroordeeld krijgen gemiddeld bijna 8,5 jaar straf opgelegd, en zij die voor doodslag zijn veroordeeld gemiddeld twee jaar minder.

7. Aanbevelingen voor onderzoek

Dit artikel geeft een overzicht van tien jaar moord en doodslag in Nederland en gaat in op de kenmerken van verschillende typen moord. De komende jaren zullen ongetwijfeld nog veel onderzoeken naar moord en doodslag volgen. Gebruikmakend van de opgedane kennis en ervaring kunnen hiervoor een aantal aanbevelingen worden gegeven.

De eerste aanbeveling is om te komen tot een continue landelijke moord en doodslag-monitor in Nederland. Om in dit artikel een overzicht te kunnen geven is een databank opgebouwd met gegevens over alle gevallen van moord en doodslag in de periode 1992–2001. Een dergelijk overzicht was niet beschikbaar. Voor de komende jaren ligt het voor de hand dat één organisatie een integrale databank met betrekking tot moord en doodslag bijhoudt. Deze organisatie zou nauw moeten samenwerken met de verschillende instanties (politieregio's, KLPD, OM, rechtbanken, CBS en onderzoeksorganisaties) die gegevens registreren over moord en doodslag. Hiermee zou Nederland zich scharen bij de landen waar dergelijke databanken al bestaan, zoals Australië, Canada, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Door gegevens op eenzelfde wijze te registreren, ontstaan ook mogelijkheden voor internationaal vergelijkend onderzoek.

Een tweede aanbeveling is dat onderzoek wordt gedaan naar specifieke typen moord en doodslag. Moordzaken in de criminele sfeer in Nederland verdienen bijvoorbeeld expliciet aandacht. Hoewel er vele journalistieke publicaties zijn over moorden in het criminele circuit, is het nauwelijks onderwerp van wetenschappelijke studie geweest. Studies naar roofmoorden en moorden in de drugsfeer zouden meer inzicht in deze fenomenen kunnen brengen. Hetzelfde geldt voor seksuele moorden en moorden bij ruzies.

Een derde aanbeveling is onderzoek te doen naar de rol van etnische herkomst bij moord en doodslag. Allochtonen zijn naar verhouding vaker bij moord en doodslag betrokken dan autochtonen, als slachtoffer en als dader. Onduidelijk is echter wat de oorzaken zijn van deze oververtegenwoordiging. Gezien de relatief grotere betrokkenheid van sommige groepen allochtonen bij verschillende vormen van criminaliteit is de oververtegenwoordiging bij criminele moorden

wellicht nog te begrijpen, hoewel dit weer vraagt om een verklaring waarom allochtonen vaker bij die vormen van criminaliteit betrokken zijn. Moeilijker te doorgronden is waarom allochtonen vaker hun (meestal ook allochtone) partner vermoorden en vaker hun kinderen ombrengen dan autochtonen. Verschillende verklaringen zijn gesuggereerd. Allochtonen leven vaak in slechtere omstandigheden: kleinere huizen, lagere inkomens, vaker werkloos, wonen in wijken met concentraties aan problemen. Mogelijk ook zorgen ervaringen in het land van herkomst ervoor dat ze vaker psychisch in de war zijn. Soms zijn die ervaringen ook gewelddadig, bijvoorbeeld bij asielzoekers. Andere verklaringen liggen in de cultuur en de cultuurschok wanneer ze in Nederland leven. Op dit moment ontbreekt inzicht in de houdbaarheid van de verschillende verklaringen.

Een vierde aanbeveling is onderzoek te doen naar persoonlijke en criminele levenslopen van daders en slachtoffers van moord en doodslag. Moorden worden in wetenschappelijke studies vaak afzonderlijk onderzocht. De daders en de slachtoffers worden bekeken op het moment van, of vlak vóór de moord. De vraag wat er allemaal aan vooraf is gegaan en in hoeverre dat een verklaring biedt voor de uiteindelijke gebeurtenis, wordt vaak niet gesteld. Dat is een gemis. De persoonlijke en criminele geschiedenis van mensen geeft vaak meer inzicht in een verklaring voor de uiteindelijke moord. Bekend is dat aan moorden in de familie-/relatiesfeer en in de criminele sfeer vaak een lange geschiedenis van geweld voorafgaat.

Tot slot wordt aanbevolen het onderzoek naar moord en doodslag historisch uit te breiden. Een begin is reeds gemaakt. In samenwerking met het CBS wordt momenteel het CBS-NSCR-project 'Slachtoffers van moord en doodslag 1911–2002' uitgevoerd, op basis van de doodsoorzakenstatistiek. In een volgende aflevering van *Bevolkingstrends* zullen de uitkomsten van dit onderzoek worden gepresenteerd.

Literatuur

Berghuis, A. C. en L. K. de Jonge, 1993, Moord en doodslag in 1989 en 1992: een secundaire analyse. *Tijdschrift voor Criminologie* 35(1), blz. 55–62.

Berg, W. van den, en J. Hoogenboezem, 2003, Moord en doodslag 1997–2001. *Bevolkingstrends* 51(3), blz. 33–35. CBS, Voorburg/Heerlen.

CBS, 1990, Geregistreerde criminaliteit in de jaren tachtig: *Politiestatistiek 1980–1989*. CBS, Voorburg/Heerlen.

CBS, 1992, De ontwikkeling van door de politie geregistreerde criminaliteit (Wetboek van Strafrecht) 1950–1990. CBS, Voorburg/Heerlen.

Eggen, H., 2000, Moord en doodslag. Platteland tien keer veiliger dan grote steden. *Index* 7(4), blz. 10–11. CBS, Voorburg/Heerlen.

Eshof, P. van den, en E. C. J. Weimar, 1991, Moord en doodslag in Nederland: Nederlandse gegevens in internationaal perspectief. *Justitiële Verkenningen* 17(1), blz. 8–34.

Hoogenboezem, J., 1995, Moord en doodslag in Nederland. *Maandbericht Gezondheidsstatistiek* 14(7), blz. 4–10. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, 2002, Slachtoffers van moord en doodslag: vooral jonge mannen in grote steden. *Maandstatistiek van de Bevolking* 50(4), blz. 4–7. CBS, Voorburg/Heerlen.

Leistra, G. en P. Nieuwbeerta, 2003, Moord en doodslag in Nederland. Prometheus, Amsterdam.

Nieuwbeerta, P., 2003, Moord en doodslag in Nederland 1992–2001 (Codeboek). NSCR, Leiden.

Nieuwbeerta, P. en G. Leistra, 2003, Moord en doodslag in Nederland. Een overzicht van alle zaken in de periode 1992–2001. *Tijdschrift voor Veiligheid en Veiligheidszorg* 2(3), blz. 36–57.

Smit, P.R., S. van der Zee, W. van der Heide en F. Heide, 2001, Moord en doodslag in 1998. WODC, Den Haag.